

Verven met planten

Plantaardige verfstoffen

Tegenwoordig hebben de stoffen die worden gebruikt voor kleding, gordijnen en meubelen de meest fantastische kleuren. De pigmenten die zorgen voor deze kleuren komen meestal rechtstreeks uit een chemische fabriek. Ver voor onze jaartelling werden ook al kleurstoffen gebruikt om stoffen mee te verven.

Deze kleurstoffen waren echter van plantaardige of dierlijke oorsprong. Uit geverfde stoffen die gevonden zijn bij opgravingen blijkt dat het verven van kleding heel algemeen was. De kleurstoffen werden gehaald uit de bloemen van bijvoorbeeld kruiden of uit hun wortels en bladeren. Ook van andere planten werden hun bloemen en bessen gebruikt om stoffen te verven. Zelfs mossen, roest, tropische houtsoorten, meeldraden, schors van boomsoorten en gallen deden en doen dienst als kleurstof. De meest gebruikte en belangrijkste kleuren komen van de Wede (*Isatis tinctoria*) voor (Indigo)blauw, de Meekrap (*Rubia tinctorum*) voor rood en Beredruif (*Arctostaphylos uva-ursi*) voor gele tinten. Er zijn echter honderden planten, en delen daarvan, die gebruikt kunnen worden. Er kunnen dus vele kleurschakeringen worden gemaakt! Bij het gebruik van plantaardige materialen zijn de kleuren de volgende keer nooit hetzelfde. Dus als u besluit bijvoorbeeld wol te gaan verven voor een kledingstuk, kleur dan voldoende in één keer, want als u tekort komt, krijgt u nooit meer dezelfde kleur!

De kooktijd, de gebruikte hoeveelheid water, maar ook de omstandigheden waarin de plant groeide (veel of weinig zon), en zelfs het tijdstip van de dag waarop u oogstte, kunnen de kleuren beïnvloeden. Probeer het verven met planten een keer uit en als u het leuk vindt, koop dan een goed verfreceptenboek. Dit Groentje biedt slechts een eerste kennismaking met verfplanten en hun gebruik.

Ook dierlijk materiaal

Niet alleen planten werden gebruikt voor kleurstoffen, maar ook dieren. Zo blijkt dat men op Kreta ver voor onze jaartelling al zeer bedreven was in het maken van heel bijzondere kleuren als purper. De gele, groene en rode tinten waren destijds al zeer gangbaar. De kleur purper was toentertijd echter zeldzaam en dus heel kostbaar. De rijken der aarde, toen ook al, wilden zich onderscheiden van de rest. Zij moesten en zouden kleding dragen met juist die kleur. Deze kleur purper werd gehaald uit slakken die op dit eiland voorkwamen. De kleurstof zat in de schelp (het huisje) van deze slak; beestje eruit en schelp vermalen. Nog zo'n dierlijke kleurstof is de cochenille. Dit is een veelgebruikte rode kleurstof die gewonnen wordt uit een insectensoort die leeft op een cactus. De oorsprong van dit pigment ligt bij de Azteken, zij schraapten de zuigende insecten van deze cactussen en kookten ze mee in hun te kleuren textiel. Zelfs nu nog is cochenille, weliswaar gecultiveerd (er zijn nu diverse kwaliteitsaanduidingen), een geliefde kleurstof.

Van paaseieren tot meesterwerken

Paaseieren kunnen worden geverfd door uienenschillen te koken en in dat kleurwater ook de eieren te laten meekoken. Ook bieten en rode kool lenen zich hier prima voor.

Manden en het leder van sandalen en riemen kunnen worden gekleurd met natuurlijke pigmenten en ook aardewerk wordt van een kleurtje voorzien.

Het verhaal wil dat Rembrandt van Rijn het sap van de karmozijnbes gebruikte om kleurstoffen van te maken om mee te schilderen. U ziet: de toepassingen zijn legio. Wij beperken ons tot het verven van wol.

Het verven van wol

Neem vooral de tijd en zet alles vooraf klaar. U heeft nodig: kookthermometer (te koop bij speciaalzaken voor de inmaak van wijn en bier) een grote roestvrijstalen pan, tang (of zo'n ouderwetse houten wasknijpertang) en emmer, maatbeker (alles roestvrij staal of kunststof) en handschoenen. Verder een hoeveelheid gesponnen wol in strengen, voldoende voor een kledingstuk. Begin anders eerst eens met het verven van wol voor een das of een paar sokken. Alvorens de wol geleverd gaat worden, moeten deze strengen eerst goed worden gewassen en ontvet, anders zullen de kleurstoffen niet blijven "hangen". Voor het ontvetten kunt u een wolwasmiddel gebruiken of gewoon een beetje afwasmiddel, dit ontvet ook goed. Alles goed uitspoelen. Er mogen geen zeepresten meer in de wol zitten.

Voorzichtigheid geboden

Om te kunnen verven zijn ook beitsmiddelen nodig. Dit zijn vaak stoffen waar u toch wel heel voorzichtig mee om moet gaan. Ammoniak, aluin, azijn, potas, zouten en diverse zuren, zoals zoutzuur, worden hiervoor gebruikt. Waarom zijn deze stoffen en chemicaliën nodig? De beitsmiddelen beschadigen de te kleuren vezels enigszins, ruwen deze op, waardoor de verfstof zich beter kan hechten en de stof "kleurecht" wordt. De kleuren zullen nu niet meer zo snel vervagen. Het is zeer raadzaam een goed receptenboek hierover aan te schaffen of te lenen uit een bibliotheek. Deze stoffen kunnen bij verkeerd gebruik chemische reacties teweeg brengen. Draag bij gebruik van deze stoffen daarom altijd handschoenen. Verf bij voorkeur buitenshuis en laat u niet afleiden. Houd kinderen en huisdieren een beetje op afstand. U moet goed weten waar u mee werkt en hoe u ermee om moet gaan; voor uw eigen veiligheid en die van anderen! Denkt u daar vooral aan!

Beitsen

Los de te gebruiken beits op in een beetje heet water en giet het daarna in een pan die gevuld is met 20 liter water van 50 ° C. Goed roeren. Doe vervolgens de hoeveelheid te verven natte wol in de pan. Aan de kook brengen en een goed uur laten sudderen op 85-90 ° C.

De kookthermometer regelmatig in de pan hangen om de temperatuur te controleren!

Aan het einde van dit uur spoelt u de strengen goed uit met schoon water.

Dan kunt u de bladeren, bloemen of kruiden klaarzetten. Knip ze fijn en kneus ze. Doe dit alles in een katoenen of gazen zak en bind deze dicht:

500 gram planten op 500 gram wol. Schrijf exact op hoeveel beits, planten en water u gebruikt, dan kunt u de volgende keer, indien nodig, de hoeveelheden aanpassen.

Welke planten?

Diverse planten kunnen worden gebruikt. Als u deze planten zelf wilt gaan kweken heeft u wel veel ruimte en veel planten nodig. Bij kastelen werden vroeger binnen de wallen groente- en kruidentuinen aangelegd. In tijden van belegering was er zo altijd voldoende te eten, maar ook werd er zeer veel aandacht besteed aan de samenstelling van een verfplantentuin. De kleding moest toch ook een kleurtje hebben? Bijvoet, boerenwormkruid, uien, walnoten, de meest geliefde kleurgever werd aangeplant om zo over voldoende "kleurstof" te kunnen beschikken. Deze verfplanten kunt u ook uit de natuur halen, zoals bijvoorbeeld het zevenblad (hoe komt je er anders ooit van af?) en de brandnetel (u weet vast wel een plek waar deze veelvuldig voorkomt!). Van deze planten staan er altijd wel genoeg, maar laat bij minder "gangbare" soorten zeker meer dan de helft staan, zodat deze plant zich voldoende kan herstellen en u er een volgende keer weer gebruik van kunt maken.

Hieronder volgen een aantal plantensoorten die u zeker gemakkelijk kunt herkennen en die vrij in de natuur te verkrijgen zijn.

Kamille

De familie van de kamille is opgedeeld in twee kampen; de Matricaria oftewel de “echte” kamille en de Anthemis, beter bekend als de Roomse kamille. De Matricaria wordt vooral gekweekt vanwege het hoge gehalte aan etherische oliën, de geneeskrachtige werking en natuurlijk voor de kamillethee. De plant is eenjarig en zeer gemakkelijk te kweken.

Het geslacht Anthemis kent ook vele variëteiten die meer als sierplant worden gebruikt. Het is een vaste plant, die vermeerderd wordt door scheuren. Bij zeer strenge kou is het raadzaam de plant af te dekken met stro. De plant bloeit van juni tot september. De bloemhoofdjes kunnen worden geplukt als zij geheel open zijn, daarna moeten zij goed worden gedroogd, opdat schimmels geen kans krijgen! Er zijn vele soorten Roomse Kamille. De Anthemis nobilis werd in de Victoriaanse tijd gebruikt als opvulling van een zogenaamd “geurpad”. Als men over dit pad liep verspreidde de kamille een heerlijke geur! Nog een Roomse Kamille, de Anthemis tinctoria, werd vroeger vooral gebruikt om mee te verven. De bloemhoofdjes werden geplukt, gekookt en gaven kledingstukken een geel tot olijfgroenige tint. Wilt u het zelf proberen? Gebruik dan als beitsmiddel aluin, 25 gram voor 500 gram wol. Als beitsmiddel kan ook koper worden gebruikt dan ontstaat een groene tint, terwijl bij aluin een gelige tint ontstaat.

Equisetum

Bij biologische tuinders is deze plant een oude bekende. Bij plagen wordt een thee gezet van deze plant en gebruikt als “probleemoplosser”. De plant, ook bekend als paardenstaart, is ook heel goed te gebruiken als verfplant. Het is een veelvoorkomende plant, met ondergrondse wortelvertakkingen. De hoogte is ongeveer 40-50 cm. Om 500 gram wol te verven, heeft u 500 gram verse plantendelen nodig. Beitsmiddel: aluin, 25 gram voor 500 gram wol. Kleur: geel - groene tinten.

Ridderzuring

Deze Rumex obtusifolius, een 1,50m hoge plant, is gemakkelijk te vinden, want hij groeit overal, en altijd in de nabijheid van brandnetels. Ook de wortels zijn te gebruiken. Neem dan ook vooral een schep mee! Gebruik net zoveel plantendelen als bij de Equisetum. Beitsmiddel: aluin, 25 gram voor 500 gram wol. Kleur: gelige tinten.

Sint Janskruid

De Hypericum perforatum wordt 70 cm hoog en krijgt vanaf juni tot september gele bloemen met zeer fijne meeldraden. Wellicht weet u wel een plekje in uw buurt waar deze boeiende plant groeit. Een kruid dat de laatste tijd heel veel aandacht krijgt vanwege de geneeskrachtige werking. Deze plant wordt o.a. veelvuldig gebruikt in massageolie.

De plant komt vrij algemeen op droge kalkrijke gronden voor en bij kneuzing van de bloemen komt er een rode kleurstof vrij.

Gebruik 500 gram plantendelen voor 500 gram wol. Beitsmiddel: aluin, 25 gram voor 500 gram wol. Kleur: beige.

Vlier

In het voorjaar bloeit deze, tot 2 meter hoge, struik met roomwitte bloemschermen, daarna verschijnen de violette, purperrode bessen die aan het einde van de zomer “rijp” zijn.

De takken van deze Sambucus nigra zijn hol en worden door kinderen gebruikt om “vlierefluitjes” van te snijden. Liefhebbers van wijn kunnen ook eens een kansje wagen door een hoeveelheid te plukken en te laten vergisten tot een goedgekleurde goddelijke drank. Met de bessen verven kan natuurlijk ook, kleurstof genoeg. Gebruik als beitsmiddel aluin, 25 gram voor 500 gram wol. Gebruik 500 gram plantendelen voor 500 gram wol. Kleur: magenta.

Uw keuze gemaakt?

Plantendelen laat u een nacht weken in een pan met 20 liter (in eerste instantie) lauwwarm water. De volgende dag brengt u het water aan de kook, houd dezelfde temperatuur aan als bij het beitsen. Nu moet u zelf de gewenste kleur bepalen. Laat de pan met planten net zo lang koken totdat u de kleur goed vindt, dat kan een of meerdere uren duren. Zeef hierna de plantendelen eruit, doe de strengen wol in de pan en breng het wederom langzaam aan de kook. Zet vervolgens het vuur uit en laat de wol kleuren totdat u vindt dat de juiste kleur is bereikt. Uitspoelen, laten drogen en breien maar.

Tekst: Nelleke van der Boom